

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Експертна дискусія

«Що з агросектором?»

29 вересня 2022 року Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна провів дискусію на тему «Що з агросектором?». У ній взяли участь генеральний директор HarvEast Дмитро Скорняков; генеральний директор Індустріальної молочної компанії («ІМК») Алекс Ліссітса; модерував захід виконавчий директор CASE Україна Дмитро Боярчук.

Публікуємо ключові тези дискусії, а також стислий переказ доповідей спікерів.

Основні тези

- На сьогодні аграрний сектор України перебуває в колапсі. Проблеми з експортом, заміновані поля та погодні умови негативно вплинули на цьогорічний врожай.
- Наступний рік для агросектору буде важким. Окрім численних локальних проблем, простежується світовий тренд зниження вартості commodity.
- Пакет аграрної продукції здорожчав – збільшилися ціни на логістику, страхування та перестрахування, недоступне фінансування та відсутність ресурсів; у технологічному ж аспекті український агросектор відстає від світових конкурентів.
- Багато підприємців виставляють землю на продаж, оскільки не можуть заплатити за оренду, не планують у майбутньому сіяти. Структурна зміна у сільському господарстві вплине на майбутнє для всього аграрного сектору.
- Загальний валовий збір осінніх культур буде набагато нижчим порівняно з минулими періодами.
- Основна проблема агросектору на сьогодні – ліквідність: компаніям не вистачає обігових коштів, оскільки продаж зменшився, а логістика здорожчала.
- Доступність кредитних ресурсів суттєво ускладнено. Держава не має грошей на фінансування, закордонні ж партнери бояться втратити кошти через воєнний ризик.
- Потрібна ринкова інституція, яка б фінансувала ризики для бізнесу, зокрема аграрного. На часі – пропозиція створення українського банку реконструкції та розвитку, який би за допомогою міжнародних фінансових організацій зміг надавати на поворотній основі під ринкові відсотки кошти. Західні партнери стали б більш гнучкими, а українські аграрії отримали б своє фінансування.

Переказ дискусії (відео повної дискусії [за посиланням](#))

- Чи справді після початку війни агросектор постраждав некритично? Які збитки в агрокомпаніях, яка ситуація із втраченими землями та що відбувається з розмінуванням?

Алекс Ліссітса

Останніх п'ять-сім років аграрний сектор був передовим за інноваціями, досягненнями у зростанні продуктивності, ефективності, врожайності, прибутковості. Тому всі вирішили, що від початку війни він мало постраждає, але це абсолютно помилкова думка. Коли в березні

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

повністю зупинився експорт з України морськими портами, було зрозуміло, що ми сидимо на величезних обсягах зерна, яке неможливо експортувати.

Зерно, олію та інші продукти, які мали б експортувати цього маркетингового року, ми не змогли поставити. До цього додалися інші проблеми, які вплинула на ліквідність, – заміновані поля на окупованих землях (північ Чернігівської, Сумська, Київська області), а також логістичні проблеми з розбитими мостами, коліями, дорожчанням ресурсів.

На сьогодні аграрний сектор, який останні десять років домінував у національній економіці, у колапсі. Питання з експортом трохи вирішено відкриттям морського коридору для України, але повністю проблеми не зникли.

Зараз триває посівна, збирання пізніх врожаїв і немає розуміння, чи відсіємося. Якщо подивимося на цифри, то торік посіяли близько 8 мільйонів гектарів землі озимих зернових, зараз – 800 тисяч. Це вирок на наступний рік для аграрного сектору. До всього додалися дощі та інші чинники, які вплинули на те, що ми не можемо зібрати зараз пізні зернові, соняшники і сою. Тому реально ситуація близька до катастрофи.

- Наскільки постраждала компанія HarvEast, які землі втрачено?

Дмитро Скорняков

Наша компанія представлена в двох регіонах – земля довкола Маріуполя і Києва. Біля Києва велика частина землі зосереджена в тих районах, які були окуповані російськими військами, довкола Бучі та Ірпеня. У цьому регіоні ми дуже сильно постраждали, так само як і решта землекористувачів.

Із 30 тисяч гектарів у Київській областідесь 5 тисяч гектарів землі було заміновано, де ми не могли виконувати жодних робіт. Крім цього, на тих землях, які безпосередньо не було заміновано, виявлено багато снарядів. Траплялися вибухи і пошкодження сільськогосподарської техніки як наслідок воєнних дій.

Щодо Маріуполя, то нині на більшій частині окупованої російськими військами земель відбуваються процеси крадіжок. Ті, хто співпрацює з «ноюю владою», не чіпають, а такі землекористувачі, як ми і яких більшість, приходять як нові власники і розкрадають усе – техніку, зерно, підприємства. Тому ситуація для нас вкрай важка.

Цілковито підтримую Алекса – майбутній рік буде набагато гірший цього. По-перше, виникло чимало локальних проблем, а також додався світовий тренд зниження вартості *commodity*. Усі говорять про рецесію, і якщо аграрний сектор України зараз ледве виживає, то зниження вартості *commodity* для українських агровиробників стане вироком.

- Як ви розцінюєте Зернову угоду, наскільки вона допомагає в логістиці?

Алекс Ліссітса

За підписання Зернової угоди треба подякувати Президенту та уряду України. Це однозначно подяка всім тим, хто був задіяний у її формуванні, зокрема Збройним Силам України. Тут не може бути жодної критики, адже це по суті одна із соломинок, яка частково може врятувати наш аграрний сектор.

Питання в тому, що ми за останні десять років забули про те, що в Україні логістика для експорту зернових, олійних, інших культур була набагато дешевша, ніж у наших основних конкурентів і друзів з Латинської Америки, насамперед Аргентини й Бразилії. Там, де аргентинці та бразильці витрачали 130–150 дол. США за тонну на логістику, ми витрачали 25–30 дол. США. Під час війни ми отримали зовсім іншу ситуацію і та сама логістика виходить до 200 дол. США за тонну перевезення через кордони автотранспортом або вагонами. До всього збільшилися ціни фрахту, страхування, перестрахування. Весь пакет набагато здорожчав і тепер наші основні конкуренти з Латинської Америки виграють. Через природно-кліматичні умови, інші технології ми починаємо програвати.

Нині в аграрному секторі від війни виграють латиноамериканці, бо в них технології, інновації в сенсі ГМО більш просунуті, логістика тепер коштує однаково, всі інші проблеми у нас збільшилися (недоступність фінансування та інших ресурсів).

Так, Зернова угода – це величезний плюс, і ми починаємо розуміти, наскільки круто жили до війни в сенсі логістики і ціни. Сподіваємося, угода працюватиме й надалі і розшириться на інші порти. Це дасть нам змогу розвантажити наші можливості й отримати ліквідність для сільськогосподарського виробництва, адже у нас зараз уже немає за що купувати газ, а попереду ще весняно-польові роботи. Як жити далі ми не знаємо, бо наш горизонт планування замість класичних 18 місяців або маркетингового року становить два тижні. Тож ми плануємо лише на два тижні.

Тепер нам треба повертатися до питань, які стосуються передусім логістики та технологій. Ми виходимо на абсолютно новий рівень конкуренції з колегами. В одних є величезні субсидії, як-от в Європі чи Америці, в інших – доступ до нових технологій, яких у нас немає. Тому на цьому етапі нам потрібно повністю переосмислити нашу аграрну та економічну політику.

- Вашій компанії вдасться вивозити зерно чи вартість логістики настільки змінилася, що змінює доцільність збуту?

Наша компанія «ІМК» працює в трьох регіонах – Полтавській, Чернігівській і Сумській областях, обробляє 120 тисяч гектарів землі, серед них 20 тисяч гектарів у Полтавській, 100 тисяч гектарів у Сумській і Чернігівській областях. Ці землі по суті було окуповано в перший тиждень війни, зокрема 5 із 6 елеваторів, і майже всі офіси. Відповідно ситуація трохи інша, від середини квітня ми тільки почали думати про те, що робити з експортом, доти фактично все стояло.

Від травня ми якимось чином почали відновлювати експорт. Заміновані 32 тисячі гектарів полів ми не змогли навесні засіяти. Дуже довго розмінювали, також були проблеми з технікою.

З елеватора від Чернігова до кордону на Чопі в середньому виходили ставки від 80 до 150 дол. США за тонну. Якщо врахувати, що ціна кукурудзи в Угорщині становила 220–230 дол. США, то фактичного ми віддаємо більшу половину за те, щоб довести. Якщо за 50 дол. США продати зерно навіть за курсом, який був донедавна, по 26 грн/дол., а потім по 36.6 грн/дол., то стояти з мішками на базарі та продавати кукурудзу буде набагато вигідніше, ніж возити її за кордон.

Тому, на превеликий жаль, продавали дуже мало: за травень близько 10 тисяч тонн із запланованих 100 тисяч тонн, червень-липень – 10–12 тисяч тонн, серпень – 15 тисяч тонн, у вересні можливо вийдемо на 35 тисяч тонн із запланованих 100 тисяч тонн.

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

- Чи вдається вашій компанії користуватися Зерновою угодою?

Дмитро Скорняков

Так, ця угода дає змогу залишатися на плаву. Проте, враховуючи ціни, збитковість виробництв, більшість малих культур виробляти на сьогодні немає сенсу. Наприклад, ячмінь доправляли в Китай, зараз це в колишніх обсягах зробити неможливо. Внутрішня ціна ячменю така, що потрібно збирати 10 тонн з гектара, щоб вийти на нуль. Це практично неможливо, тому цього року такі культури сіяти ніхто не буде.

У минулому нормальна схема покривала до половини затрат збиральної кампанії субсидували товарними кредитами. Більшість цих кредитних програм згорнуто. Отож попри складну ситуацію на ринку, нам доведеться стягти більше ліквідності, щоб щось посіяти. Тут ми справді починаємо відставати від наших конкурентів. Раніше у нас і так не було всіх можливих технологій з ГМО, тепер до всього ми не можемо собі дозволити закупитися повністю, бо: а) дешево продаємо; б) на відміну від попередніх періодів для того, щоб закупитися на посівну, потрібно повністю викласти кеш на стіл.

Тому всі аграрії починають економити на технології, що призведе до божевільного зниження врожайності наступного року.

Алекс Ліссітса

Якщо прикордонні області (Чернігівська, Сумська) останні десять років користувалися шаленою популярністю серед інвесторів із купівлі та прав на оренду землі, то зараз багато підприємців виставляють землю на продаж. Тобто вони не мають змоги заплатити за оренду, не планують у майбутньому сіятися.

Це свідчить про те, що в нас наступними роками буде структурна зміна у самому сільському господарстві. Те сільське господарство, яке було до війни, очевидно, піде в забуття. На сьогодні про це ніхто не говорить, але фактично структурна зміна, що відбувається, вплине на наступні десять років для всього аграрного сектору.

- Які перспективи цьогорічного врожаю в контексті зберігання, враховуючи, що більшість елеваторів ушкоджено або зруйновано?

Перед тим, як врожай зберігати або продавати, його треба зібрати. До всіх інших проблем – фінансових, логістичних, технічних – додалися погодні проблеми, адже на всій території України місяць ллють дощі. На початку вересня починали збирати соняшник, а потім кукурудзу. За офіційною статистикою, на всій території України соняшника зібрано мізер. Це ліквідність для господарства, тому що раніше його можна було продати й отримати живі гроші. Зараз у нас через дощі проблема зі збиранням соняшника, він гниє на полях, втрачаючи свою якість.

До всього додається й інша проблема з кукурудзою і соняшником зокрема. Резерви, заплановані на сушіння кукурудзи, йдуть на сушіння соняшника. Вологість соняшника, яка нікуди не дінеться найближчим часом, досить висока. Середня вологість соняшника 15–17%, доводити ж її потрібно до 7–8%. Це величезні втрати, оскільки ціна на газ становить +/- 50–55 тисяч гривень залежно від часу його закупівлі.

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

За таких розкладів якщо соняшник ще доцільно збирати, то кукурудзу немає сенсу, тому що пізно і дорого. Перед тим, як думати, де зберігати, потрібно знати, як збирати і сушити.

- Наскільки цьогорічний урожай буде меншим за попередні?

Щодо урожайності соняшника у нас є два основні регіони. Південь України не надто врожайний, але зазвичай вирощує соняшник великими обсягами. Цього року важко передбачити, адже там були складні погодні умови і багато чого вигоріло. Північ і Захід України через інші природні умови показують менше 4 млн тонн, але питання в тому, чи буде його зібрано і якої якості.

Аналогічна ситуація з кукурудзою. Центральна Україна та Південь трохи «підгоріли». Натомість Західна і Північна Україна, якщо взяти компанію «ІМК», соняшнику стоїть у полі 4–4.5 млн тонн, кукурудзи 10–12 млн тонн. Питання – коли ми зберемо врожай і що буде на виході після сушіння? Якщо конкретно про прогнози, очевидно, що загальний валовий збір осінніх культур буде нижчим, аніж минулого року, але треба якось сегментувати за регіонами. Деякі регіони можуть показати історично високі показники, якщо вдасться зібрати врожай, деякі – історично низький.

У середньому, враховуючи окуповані території, скоріше за все на 10–12 млн тонн соняшнику вийдемо. Торік у нас було 16 млн тонн. Щодо кукурудзи у нас було засіяно близько 4 млн гектарів землі, можливо, зберемо близько 20 млн тонн, це буде на 30% нижче від попереднього врожаю.

- Які ваші оцінки з приводу цьогорічного врожаю?

Дмитро Скорняков

Мої оцінки трохи будуть відрізнятися, вважаю, щодо соняшника просядемо сильніше. Попри окуповані південні області, в центральній частині України поганий врожай цього року через погодні умови. Щодо кукурудзи мої прогнози збігаються або більш оптимістичні.

Питання з приводу зберігання, я думаю, – це найменша проблема, тому що існують багато технологій, якими тепер користуються в Україні, нам допомагають різні європейські донори. За якістю трохи відстаємо, оскільки не всі вміють користуватися цими технологіями і спершу завжди є проблеми. Проте з усіх наявних проблема зберігання найменша.

- Агросектору не вистачає ліквідності та кредитних ресурсів. З іншого боку, постійно надходить інформація про те, що субсидована програма 5-7-9 та інші також активно допомагають аграрному сектору. Ці програми справді допомагають чи для агросфери вони недоступні в повному обсязі?

Ці програми справді допомагають, вони працюють, але це крапля в морі. Там є обмеження щодо сум. Наприклад, на наш холдинг максимальна сума десь 60 млн грн, за потреби в обігу в рази більше. Тому це маленький рятівний круг, який допомагає трохи довше протриматися на плаву, але проблеми не вирішує.

Алекс Ліссітса

У нас та сама історія, обігових коштів зараз потрібно в набагато більших обсягах. 60 млн грн, які виділяють, не вирішують проблеми, бо потреби набагато більші.

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

На сьогодні дуже багато аграріїв кредитувалися в закордонних банках. Від березня, коли всі підтримували Україну, закордонні банки почали шантажувати аграрні компанії зменшенням ліміту на фінансування сектору, керуючись постановами або якимось вимогами з Парижа, Лондона, Відня та ін. Тому є запит до наших колег в уряді більше дискутувати, щоб західні банки, присутні в українському аграрному секторі, в українському бізнесі, продовжували зберігати ліміти на фінансування. Ідеться про велике фінансування для збереження наявного.

Розуміємо, що у нас війна, багато ризиків, але основне питання – наскільки західні партнери готові нас підтримати. Ми не просимо задарма, ми хочемо кредити за ринковими ставками, але щоб їх давали. Держава не може профінансувати, бо немає коштів, західні банки відмовляють також у грошах через війну. У мене внутрішній дисонанс: західні колеги не хочуть підтримувати Україну і про це мають відверто заявити, що це ризиковано, або все ж вони вірять, тоді мають зберегти те фінансування, яке було впродовж останніх років.

- Що можна зробити, щоб врятувати або підтримати ситуацію?

Дмитро Скорняков

Основна проблема аграрного сектору нині – це ліквідність: а) продажу менше і логістика дорожча; б) щоб закупитися й відсіятися, потрібно вкласти більше грошей. Якщо зараз банки почнуть вимагати повернення всіх кредитів, то це покладе всю аграрну галузь України. Наші партнери повинні визначитися, хочуть вони підтримувати аграрний сектор України чи ні.

У 90% у нас основні постачальники серед рослин і насіння – потужні іноземні гравці мультинаціональних компаній – німецькі, американські, французькі. Раніше вони давали нам товарні кредити, тобто відвантажували на момент сівби, а ми розплачувалися на момент збору нарахованим ринковим процентом. Зараз із цими компаніями відбувається те саме, що й з іноземними банками, через високий ризик ніхто кредитувати не хоче.

Якщо на державному рівні не домовляться про якусь страховку, підтримку, хоча б збереження тих програм, які були раніше, ми побачимо драматичне падіння аграрного виробництва в Україні і масу банкрутств.

Алекс Ліссітса

Замість того, щоб ходити просити дотації, донорство, від бізнесу ми пропонуємо зробити український банк реконструкції та розвитку, вкласти туди гроші. Цей банк за допомогою міжнародних фінансових організацій або ж банків справді фінансуватиме за кошти. Ми не просимо безоплатно чи грантами, це буде фінансування ризиків для бізнесу, зокрема й аграрного.

Методика дуже проста. На сьогодні є глобальні конгломерати, такі як Світовий банк, Європейський банк інвестицій, Європейський банк реконструкції і розвитку, майже в кожній великій країні є свої банки. Скиньтеся грошима, страховками або гарантіями для того, щоб наші банки мали змогу покривати ризики. Таким чином ми отримували б своє фінансування. Ми готові платити за гроші, які отримуємо, але їх просто зараз немає. Під час війни в нас немає обігових коштів за рахунок банківського фінансування.

Дискусія щодо можливості зі зберігання зернових почалася в квітні-травні. Це логічно, тоді ми думали, що нам потрібно буде збирати новий врожай, а методів зберігання позбавилися.

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Тоді ми ще не розуміли масштабів катастрофи з експорту та фінансування. Проте з того часу минуло вже майже п'ять місяців. Тепер західні партнери почали поставляти нам мішки для зберігання. Наш горизонт планування зараз два тижні, ми маємо як в'юни витися. Хотілося б, щоб наші західні партнери були більш гнучкими. Для цього потрібна певна ринкова інституція.

- Скажіть, будь ласка, про ціни на зерно, продавати чи тримати на наступний рік? Усі чекають, що наступного року ціна піде вгору.

Алекс Ліссітса

Для України перспектив немає, бо ви можете продати і не відвантажити, та й продати зараз надзвичайно складно. Форвардні контракти, які працювали торік, нині майже не працюють. Якщо продавати сьогодні, очікуючи відвантажити наступного року, то це великий ризик. Ціна наступного року більше стосується наших колег з Європи та Латинської Америки, а не українців.

Дмитро Скорняков

Я навпаки дуже сильно боюся падіння ціни на аграрну продукцію, бо всі світові банки підвищують ставки, а це завжди охолоджує економіку, що призводить до зниження вартості *commodity*, завжди починає дешевшати нафта, газ, аграрні товари. Нас може це чекати наступного року. Я не очікую жодних перспектив від наступного року.

- Чи вирішить проблему фінансування страхування інвестиційних ризиків?

Алекс Ліссітса

Ми зараз перебуваємо в абсолютно новій реальності, так, як було раніше, вже не буде. Говорячи про страхування інвестиційних ризиків, потрібно розуміти, хто зараз інвестує, хто збирається інвестувати і що страхувати. Під час війни великих інвестиційних проєктів не буде точно. Тому і страхування інвестиційних ризиків відносно.

Відповіді на запитання з приводу ціни на землю також немає. Зараз ціна низька, велика кількість охочих продати землю. Якщо ви нині звернетеся в ленд-клуб, там зараз величезний інвестиційний портфель, чого ще вісім місяців тому не було. Це означає, що інвесторів просто немає. З огляду на те, що гривня впала, знизилася і нормативна грошова оцінка. Великих можливостей для росту ціни немає, а про інвестиції взагалі не йдеться.

- Як відобразиться на українських аграріях відсутність дотацій у державному бюджеті на наступний рік?

Дмитро Скорняков

Нічого страшного, переживемо. Основна проблема стосується ліквідності. Ми говоримо не про те, з яким прибутком пережити цей рік, а чи збережеться зараз бізнес, чи ні. Тому для нас державна підтримка не найкритичніша історія. Для нас важлива ліквідність, спроможність вчасно посіяти і внести добрива.

Що стосується сільськогосподарського машинобудування, основні льоти (20%) були на купівлю української техніки. Без сумніву, без них погано, купуватимуть менше техніки,

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

намагатимуться відпрацювати на старій. Відповідно менше вибиратимуть саме українську техніку, тому що раніше ця державна програма надавала достатньо більше впливу.

Тому в українського аграрного сектору попереду дуже темні часи.

- Яка ймовірність того, що держава через державний резерв, аграрний фонд вийде на ринок зерна?

Алекс Ліссітса

Ніякої. Зараз такі корупційні структури, як державний резерв, аграрний фонд, ДПЗКУ, найкраще ліквідувати, продати і забути про них назавжди. У нас починається нова реальність.

- Чи повернулися зернотрейдери?

Повернулися, більшість міжнародних зернотрейдерів працюють на українському ринку, тому там проблем немає. Кешовий ринок зріс і буде зростати, адже дрібні фермери нині продають майже всю продукцію за кеш. Це велика проблема, і зробити з цим нічого не можемо, але водночас це можливість для виживання тих, хто сидить на цій землі і не має додаткових надходжень.

Системні рішення від держави потрібні в логістиці й зберіганні. Ми зараз відпрацьовуємо в українському клубі аграрного бізнесу потрібні системні рішення. Вони будуть презентовані наступного місяця. Хочемо показати уряду, Президенту, як ми бачимо конкретні рішення з логістики, це буде сучасна макроекономічна модель.

Той хаос, який є в українській логістиці нині, спричинений, зокрема, і державними компаніями, впливає на скорочення робочих місць. Якщо на весну ми не поліпшимо ситуацію з ліквідністю, то багато людей не отримають зарплату через банкрутство і багато людей (до 6 мільйонів громадян України) – власників земельних паїв не отримують свої кошти. До земельних паїв прив'язані податки, тобто держава також не отримає близько 20 млрд грн податкових надходжень, пов'язаних з виплатою орендної плати.

Ніхто не хоче преференцій, всі ми розуміємо, в якій ситуації перебуваємо. Нам треба спільно сідати і вирішувати ці питання.

Дмитро Скорняков

Нацбанк запровадив дуже дивну систему фіксованого курсу. Для компаній експортерів, за рахунок яких Україна зараз виживає, таких як аграрні, металургійні компанії, це доданий запроваджений податок. Тобто до всіх наших бід ще додається різниця між курсами. Усе закупаємо за фактичною ринковою вхідною ціною долара, а на виході продаємо за впровадженим курсом. По суті це додатковий величезний податок з продажу ніким не оголошеним і не підкріпленим податковим кодексом. Великий касовий розрив, ніхто не може підвищити навіть заробітні плати своїм працівникам, оскільки немає грошей.

Та хоч би як аграрний сектор страждав, для України та українців їду ми виростимо і нам її вистачить, країна не голодуватиме.